

TADBIRKORLIKNING QASHSHOQLIKNI KASHAYTIRISHGA TA’SIRI

Abdumalikov Raxmatullo Sherzodbek o‘g‘li

abdumalikovraxmatillo@gmail.com

Tel: +998-99-919-37-79

Andijon mashinasozlik instituti 1-Bosqich Magistranti

ANNOTATSIYA. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish qashshoqlikni kamaytirishga ta’sir qilishi mumkin va jahon mamlakatlarida tadbirkorlik muhitini yaxshilashga yordam berish.

Kalit so‘zlar: tadbirkorlik; qashshoqlik; inson taraqqiyoti indeksi; iqtisodiy rivojlanish; tadbirkorlik faoliyati.

Nazariy asos: Qashshoqlikni kamaytirishda tadbirkorlikning rolini o‘rganish qashshoqlik atrofdagi olimlar va siyosatchilar uchun dunyoning ta’sirini o‘rganish uchun olimlar tomonidan bir nechta tadqiqotlar o‘tkazish, kambag‘allikni kamaytirish bo‘yicha tadbirkorlik asosiy qiziqish manbasiga aylandi. Iqtisodiyot va tadbirkorlik va qashshoqlikni kamaytirish o‘rtasidagi munosabatlar kabi sohalaridagi olimlar rahbariyat ushbu sohada turli yondashuvlarni o‘rganishga va aniqlashga harakat qildi.

Dizayn/metodologiya/yondashuv: Ushbu tadqiqotda biz deduktiv yondashuvdan foydalanamiz, unda gipotezalar mamlakatlar bo‘ylab qo‘llanilishi uchun sinovdan o‘tkaziladi. Ushbu yondashuv uchun miqdoriy usul qo‘llaniladi. Tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlarining kambag‘allikka ta’sirini baholash uchun Panel Fixed Effects modeli qo‘llanilgan.

Natijalar: Umuman olganda, natijalar atrofdagi mamlakatlarda tadbirkorlik faolligini ko‘rsatdi.

Dunyo qashshoqlikni kamaytirishga ijobiy va sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlantirishlar kambag‘allikni kamaytirish bo‘yicha tadbirkorlik faoliyati samaradorligi va salohiyatini oshiradi.

Tadqiqot, amaliy va ijtimoiy natijalar: Ushbu tadqiqot nafaqat bo‘shliqni to‘ldirishga yordam beradi.

Ushbu mavzu bo‘yicha adabiyotlarda, balki rivojlangan, rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlar uchun iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish modeli bo‘lib xizmat qiladi.

O‘ziga xoslik/qiyamat: Bu qashshoqlikni o‘lchash uchun inson taraqqiyoti indeksidagi o‘zgarishlardan foydalangan holda yangi tadqiqot qisqartirish, tadqiqot savollariga javob beradigan kengroq va qiyosiy ko‘rsatkichni ta’minlash. Ushbu tadqiqot tadbirkorlik faoliyati qashshoqlikni bartaraf etish va inson taraqqiyoti va odamlarning hayot sifatini yaxshilashga ta’sir qiladi, degan da’voni qo‘llab-

quvvatlaydi. Shuningdek, u tadbirkorlik va qashshoqlikni bartaraf etish o'rtasidagi mustahkam aloqani ko'rsatadi.

KIRISH

Qashshoqlikni qisqartirish ko'plab hukumatlar uchun asosiy iqtisodiy va siyosiy maqsadga aylandi va jahon davlatlarining xalqaro tashkilotlari jamiyatning umumiy farovonligi uchun muhim ahamiyatga ega. So'nggi o'ttiz yil ichida kambag'allarning mutlaq soni sezilarli darajada kamaydi, ammo qashshoqlikni qisqartirish siyosati va dasturlari davlatlar va boshqa xalqaro tashkilotlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish dasturlari orasida eng dolzarb bo'lib qolmoqda. Jahon banki statistik ma'lumotlariga ko'ra, qashshoqlik darajasi 1985 yildan 2020 yilgacha pasaygan. Ammo 2020 yilda boshlangan global COVID-19 pandemiyasi, dunyo mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatib, mamlakatlardagi kambag'al odamlar soni o'sishiga olib keldi (Jahon banki, 2020). Hukumatlar, xalqaro moliya institutlar, nodavlat notijorat tashkilotlari ko'p yillar davomida mamlakatlardagi kambag'allar sonini kamaytirish va aholi turmush darajasini yaxshilash uchun qattiq ish olib bormoqda. Jahon banki, Birlashgan Millatlar Tashkiloti va boshqa yirik tashkilotlar tomonidan qashshoqlikni qisqartirish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirildi va bu dasturlar uzoq vaqt davomida qashshoqlikni qisqartirishga hissa qo'shib kelmoqda. Ushbu yaxshilanishlarga qaramay, rivojlangan, rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarning turli qismlarida haddan tashqari qashshoqlik mavjud.

Global ko'p o'lchovli qashshoqlik indeksi GMPI (2021) ma'lumotlariga ko'ra, 107 ta rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarda 1,3 milliard kishi ko'p qirrali qashshoqlikda yashaydi.

Bu ko'rsatkichlar qashshoqlikka qarshi kurashish va unga barham berishning samarali mexanizmlarini tahlil qilish, tadqiq etish va ishlab chiqish zarurligi to'g'risida munozaralarga sabab bo'ldi, shuning uchun ham qashshoqlikka barham berish jahon davlatlarining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, u BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari orasida birinchi maqsad hisoblanadi (Sachs va boshq., 2021).

Har bir davlat o'z xalqining moliyaviy farovonligini oshirishga intiladi va uni o'rganadi ushbu maqsadga erishish uchun bir qator ko'rsatkichlarning samaradorligi. Ushbu maqola ko'rib chiqiladi va muhokama qilinadi tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag'batlantirishlari va ularning kambag'allikka ta'siri mamlakatlarni daromad darajasi bo'yicha taqqoslash orqali kamaytirish: yuqori daromadli, yuqori o'rta daromadli, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi tomonidan o'rtacha daromadli va past daromadli mamlakatlar (2020). Maqsadlarimizga erishish uchun Jahon bankining tadbirkorlik ma'lumotlari (tadbirkorlik faoliyati, tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish va boshqa nazorat omillari) va inson taraqqiyoti 2016

yildan 2020 yilgacha bo‘lgan davr indeksi (qashshoqlik o‘lchovi sifatida) BMTTD mamlakatlari daromadlarining turli darajalari uchun ishlatilgan va tahlil qilingan.

Ushbu tadqiqot biznes yuritishning qulayligi va yaxshi ishbilarmonlik muhitini yaratish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan, o‘z navbatida insonning tadbirkor bo‘lishiga yordam beradigan omillarni aniqlash maqsadida olib boriladi.

Shu nuqtai nazardan, biz tadbirkorlikni qashshoqlikni kamaytirishga yordam beradigan vosita sifatida ko‘rishimiz mumkin. Chunki tadbirkorlik mamlakatimizda yangi ish o‘rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun yangi innovatsiyalarni joriy etish va mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Natijada, bu mamlakatda yashovchi kambag‘allar sonining kamayishiga hissa qo‘shadi. Qolaversa, tadbirkorlar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishda tadbirkorlik imkoniyatlarini oshiruvchi tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirishning o‘rni katta. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlarining qashshoqlikni kamaytirishga qanday ta‘sir qilishi va jahon mamlakatlarida tadbirkorlik muhitini yaxshilashga yordam berishini tahlil qilishdan iborat.

Qashshoqlik muammosi

Qashshoqlik dunyodagi odamlar oldida turgan asosiy to‘siq va muammodir. Xabar qilinganimizdek, Global ko‘p o‘lchovli qashshoqlik indeksi GMPI (2021), 107 rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarda 1,3 milliard odam ko‘p o‘lchovli qashshoqlikda yashaydi.

Qashshoqlik kontseptsiyasi moddiy mahrumlik (ya‘ni, oziq-ovqat, boshpana) va asosiy xizmatlardan (ya‘ni, sog‘liqni saqlash, ta‘lim) cheklangan foydalanishdan iborat. Endi u huquqlarning etishmasligi, ishonchsizlik, zaiflik va kamsitish kabi bir qator nomoddiy shartlarni qamrab olishga intiladi. Bu ikki turdagi shartlarning uyg‘unligi bizga qashshoqlik haqida to‘liqroq tushuncha berishga xizmat qiladi. Bu, shuningdek, qashshoqlikni o‘lchash va qashshoqlikni kamaytirish choralari samaradorligini o‘lchash va baholashni qiyinlashtirishi mumkin. Hatto etarli ta‘rifni topish qiyin va ko‘plab siyosat bayonotlari aniq ta‘rifdan ko‘ra qashshoqlikning mohiyatini tasvirlashni afzal ko‘radi (Vandenberg, P., & Yaratilish, J., 2006).

Ko‘pgina olimlar buni o‘rganishgan kambag‘allikka ta‘sir qiluvchi omillar. Arshed va boshqalar, (2017) oilaning kattaligi, ta‘lim darajasi va ish xususiyatlari odamlarning kambag‘al bo‘lishiga olib kelishini tushuntirishga harakat qildi.

Singer (2006) fikriga ko‘ra, “qashshoqlik pul, tovarlar va xizmatlarning yetishmasligini anglatadi”. Uning so‘zlariga ko‘ra, qashshoqlikni bartaraf etish va odamlarga yordam berishning eng yaxshi yo‘li ularga asosiy inson kapitali, ya‘ni ta‘lim, sog‘liqni saqlash va boshpanadan foydalanish imkoniyatini berishdir.

Shuningdek, u bunday imkoniyatga tadbirkorlik, yangi ish boshlash orqali erishish mumkinligini ta'kidlaydi.

Qashshoqlik insonning boshpana va sanitariya sharoitlari, oziq-ovqat, ta'lim, sog'liqni saqlash muassasalari, toza ichimlik suvi va boshqalar kabi asosiy ehtiyojlarining etishmasligi sifatida tavsiflanadi (Sulton, D. F., Ahmad, J., Khan, A. S., & Rahman, R. U., 2018).

Jahon banking qashshoqlik tushunchasi haqidagi bayonotiga asoslanib: Qashshoqlik - ochlik. Qashshoqlik - bu boshpana yetishmasligi. Qashshoqlik - asosiy xizmatlardan (sog'liqni saqlash, ta'lim, suv ta'minoti, sanitariya) foydalanishning yetishmasligi. Qashshoqlik - ish topmaslik, kelajak uchun qo'rquv (Jahon banki, 2009 yil).

Rivojlangan mamlakatlarda qashshoqlik atamasining ta'rifi rivojlanayotgan mamlakatlardagidan farq qiladi. Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlardagi qashshoqlik "uy-joy, oziq-ovqat, tibbiy va ta'lim muassasalari yo'q" degan ma'noni anglatadi (Singer, 2006).

Lammam va MacIntyre (2016) rivojlangan mamlakatlarda qashshoqlikni ikki yo'l bilan aniqlashga harakat qildilar: "Oilaning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lgan resurslar darajasi" va "Bir kishi jamiyatning boshqa a'zolariga qaraganda yomonroq ahvolda bo'lgan vaziyat."

Bundan tashqari, ba'zi adabiyotlarda qashshoqlik qisman cheklangan tarzda ta'riflanadi, ayniqsa rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qashshoqlik odamlarning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun daromad yoki moliyaviy resurslarning etishmasligi sifatida tushuniladi (Amorós, José Ernesto va Oscar Cristi, 2011).

Qashshoqlikka turlicha qarashlar va ta'riflar qashshoqlik nafaqat ko'p qirrali, balki dunyo mamlakatlaridagi dinamik vaziyat ekanligini anglatadi.

Tadbirkorlik kontseptsiyasi.

Tadbirkorlik - iqtisodiy faoliyatning o'ziga xos turi bo'lib, u o'z tashabbusi, mas'uliyat va innovatsion tadbirkorlik g'oyasi asosida foyda olishga qaratilgan maqsadli faoliyat sifatida tushuniladi. Tadbirkorning iqtisodiy faoliyati uning ijtimoiy-iqtisodiy ishlab chiqarishdagi ishtiroki va shu yo'l bilan o'z va oila a'zolarining manfaatlari va ehtiyojlarini qondirish uchun foyda olish shaklidir.

Bugungi kunda dunyoda tadbirkorlikning umumiy qabul qilingan ta'rifi yo'q. Tadqiqotchilardan biri Ahlin va boshqalar. (2014) tadbirkorlik - bu arziydigan yangi narsani yaratish jarayoni va tadbirkor bunga qimmatli vaqt va kuch sarflagan, barcha moliyaviy, psixologik va ijtimoiy tavakkalchiliklarni o'z zimmasiga oladi va shu tariqa pul va qoniqishni mukofot sifatida oladi, deb ta'kidlaydilar. Ahlin (2014) o'z maqolasida tadbirkorlik va tadbirkorlikni iqtisodiy, psixologik, boshqaruv va boshqa nuqtai nazardan tahlil qilishga harakat qildi.

Renko va boshqalar. (2015) mustaqil qaror qabul qiluvchi, biznesni o'z mablag'lari hisobidan boshqaradigan yakka tartibdagi tadbirkor uni boshqaradi va zarur mablag'lar bilan ta'minlash uchun shaxsiy javobgarlikni o'z zimmasiga oladi, deb hisoblaydi. Ushbu faoliyatning muvaffaqiyati tadbirkorlik faoliyati natijasida olingan moliyaviy foyda va biznesni amalga oshirishdan qoniqish hissidir. Shu bilan birga, Renkoet va boshqalar. (2015) tadbirkor bankrot bo'lgan taqdirda barcha yo'qotish xavfini o'z zimmasiga olishi kerakligini ta'kidlaydi.

Coulter (2001) tadbirkorlikni imkoniyatlarni aniqlash, resurslarni yaratish, innovatsiyalarni yaratish va bu imkoniyatlar ehtiyojlarini qondirish faoliyati deb ta'riflagan.

Xuddi shunday, Adenutsi (2009) ga ko'ra, "Tadbirkorlik - bu foyda olish uchun tashabbus yoki biznes imkoniyati va iqtisodiy resurslarni aniqlash jarayonidir". Bu jarayon tadbirkorga ushbu vaziyat va resurslardan foydalanib daromad olish uchun biznesni rivojlantirishga yordam beradi. Biznes jarayonida tadbirkor innovatsiyalarga, uzoq muddatda barqaror pul oqimini yaratishga yordam beradigan tashabbusga e'tibor qaratishi kerak.

Tadbirkorlik faoliyati va kambag'allik o'rtasidagi bog'liqlik.

Olimlar tomonidan tadbirkorlikning kambag'allikni kamaytirishga ta'sirini o'rganish uchun bir nechta tadqiqotlar o'tkazildi. Iqtisodiyot va menejment kabi sohalaridagi olimlar bu sohada turli yondashuvlarni o'rganishga va tadbirkorlik va qashshoqlikni kamaytirish o'rtasidagi munosabatlarni aniqlashga harakat qilishdi.

Minniti (2013) tadbirkorlik va qashshoqlik o'rtasidagi munosabatni o'rgangan. Minniti so'zlariga ko'ra, odatda, rivojlanayotgan mamlakatlardagi kam ta'minlangan yoki kambag'al odamlar o'z turmush darajasini oshirishi mumkin bo'lgan o'z-o'zini ish bilan ta'minlash uchun kichik biznesga murojaat qilmoqda.

Kristi va Amoros (2011) fikriga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda tadbirkorlik iqtisodiy rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki odamlar munosib ish topa olmasalar, bu ularni tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishga undaydi.

Audretsch va Keilbach (2004) o'z tadqiqotlarida tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishning eng yaxshi usullaridan biri ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik odamlarga mavjud moliyaviy manfaat imkoniyatlaridan foydalanishga imkon beradigan omildir. Ular bu moliyaviy manfaatlarni tadbirkorlik faoliyati natijasi deb bilishadi.

Tadbirkorlik odamlarni o'z biznesini ochishga yoki mavjudlarini kengaytirishga undaydi, bu esa bozorda qo'shimcha ish o'rinlari yaratish imkonini beradi.

Baron va Sheyn (2007) tadbirkorlikni mamlakatlarda yangi ish o'rinlarini yaratish, qashshoqlikni kamaytirish, xorijiy investorlarni jalb qilish, ishlab chiqarish

samaradorligini oshirish uchun yangi innovatsiyalarni joriy etish va mavjud korxonalar o'rtasida raqobatni ta'minlash mexanizmi sifatida ko'rish mumkinligini ta'kidladilar.

Naude (2010) ta'kidlashicha, daromadlar tengsizligi rivojlanayotgan mamlakatlarda tadbirkorlikni rag'batlantiradi.

Adenutsi (2009) maqolasiga ko'ra, tadbirkorlik mamlakatning ishbilarmonlik muhitini o'zgartirishga yordam beradi, bu esa pirovardida jamiyat farovonligida ijobiy rol o'ynaydi, ayniqsa qashshoqlik chegarasidan pastda yashaydi. Bunday tadbirkorlik faoliyati kam ta'minlangan aholining iqtisodiy mustaqil bo'lishiga imkon beradi va ularning daromadlarini oshirishga undaydi.

Acs (2006) rivojlangan mamlakatlarda (Shvetsiya, Germaniya va Yaponiya) ham, rivojlanayotgan mamlakatlarda ham (Ekvador, Uganda va Peru) tadbirkorlikning rolini baholagan va tahlil qilgan. Tadbirkorlik faoliyatini o'lchash uchun Acs (2006) Global tadbirkorlik monitoringi (GEM) tomonidan talab qilinadigan tadbirkorlik imkoniyatlari va zaruriy tadbirkorlik haqida ma'lumotlarni to'pladi. Barcha natijalar rivojlanayotgan mamlakatlarda odamlar tadbirkorlik imkoniyatlariga ko'proq moyil bo'lishini va imkoniyatli tadbirkorlik va iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Rivojlangan mamlakatlar uchun natijalarga ko'ra, tadbirkorlik zarurati va iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjud. Bu rivojlanayotgan mamlakatlarda yashovchi odamlar tadbirkorlikni, rivojlangan mamlakatlarda yashovchilar esa tadbirkorlikni kuchaytirish uchun zarur bo'lgan tadbirkorlik bilan shug'ullanayotganini ko'rsatadi. Tadbirkorlikni rivojlantirish odamlarga iqtisodiy faoliyatdan foyda olish va qashshoqlikdan xalos bo'lishga yordam beradi.

Tadbirkorlik nafaqat rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarda, balki rivojlangan mamlakatlarda ham qashshoqlikni kamaytirishga yordam beradi. Ba'zi tadqiqotlar rivojlangan mamlakatlarda kambag'allikni bartaraf etishda tadbirkorlikning rolini ko'rsatadi. Bunday tadqiqotlardan birini Slivinski (2015) ilmiy ishida ko'rishimiz mumkin. Slivinski (2015) Qo'shma Shtatlarning har bir shtatida kambag'allar o'rtasida tadbirkorlik darajasini hisoblab chiqdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlikning eng yuqori darajasi 6 yil ichida kambag'allikni kamaytirishga xizmat qilgan bo'lsa, tadbirkorlik darajasi past bo'lgan hududlarda qashshoqlik darajasi oshgan. Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tadbirkorlik darajasining har 1% o'sishi uchun qashshoqlik darajasi 2% ga kamaydi.

Tadbirkorlikni rivojlantirish rag'batlantirishlari va ularning kambag'allikni kamaytirishga ta'siri.

Yaxshi moliyaviy institutlar, davlat siyosati, inkubatorlar va insonning muvaffaqiyatli tadbirkor bo'lishi uchun katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, ular bandlikni oshirishi mumkin, bu esa turmush darajasini yaxshilash, iqtisodiy tsiklni engillashtirish va qashshoqlikni kamaytirish imkonini beradi.

Tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish yangi tadbirkorlik faoliyatini boshlash yoki mavjud tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etish jarayonlarini ishlab chiqish orqali mamlakatimizda yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholi bandligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Bu qashshoqlikda yashayotganlar uchun o‘z-o‘zini ish bilan ta‘minlash yoki boshqalar uchun ish o‘rinlarini yaratish bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, tadbirkorlik ko‘proq ish o‘rinlarini yaratishi va shu yo‘l bilan ko‘proq odamlar qashshoqlikdan xalos bo‘lishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, tadbirkorlar soni ortishi bilan mamlakatda qashshoqlik darajasi pasayadi. (Bruton et boshq., 2013). Ayrim mualliflarning ta‘kidlashicha, tadbirkorlik imkoniyatlari to‘g‘risidagi nazariyani ishlab chiqishning maqbul yo‘li tadbirkor bo‘lish jarayonida shaxsga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlashdir. Moliyaviy, inson kapitali, tartibga solish sifati va mulkiy huquqlardan foydalanish kabi omillar biznes yuritishni osonlashtirish va rag‘batlantirishda yordamchi rol o‘ynashi mumkin. (M. V. Jons, Coviello va Tang, 2011).

Ba‘zi olimlarning fikriga ko‘ra, moliya institutlari va davlat institutlari kabi sub‘ektlarning asosiy rollaridan biri qashshoqlikda yashovchi odamlarga yangi bilimlarga ega bo‘lish va yangi tovarlar va xizmatlarni yaratish uchun yangi ko‘nikmalarga moslashishga yordam berishdir (Mitra va boshq., 2011). Shuningdek, bu ularga ilg‘or texnologiyalar, mehnat va kapital kabi asosiy omillarni jalb qilish imkonini beradi, bu esa mamlakat iqtisodiyotining o‘rishiga yordam beradi.

Bruton va boshqalar, (2013) tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirishga davlat, inkubatorlar va moliyaviy institutlar kiradi, ular shaxsning tadbirkor bo‘lishiga yordam beradi va boshqalar uchun ish o‘rinlarini yaratadi. Mualliflar, shuningdek, tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirishning qashshoqlikka yechim topish va iqtisodiy taraqqiyotga ko‘maklashish uchun mas‘ul institut sifatidagi rolini muhokama qildilar. Tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish tadbirkorlik faoliyatiga katta ta‘sir ko‘rsatadi va shaxsning tadbirkor bo‘lishi uchun qulay sharoit yaratishda muhim rol o‘ynashi mumkin.

Ayrim olimlar tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda davlat tomonidan tartibga solishning rolini o‘rgandilar. Ular davlat nazorat organlari biznesni rivojlantirishda muhim rol o‘ynashi mumkin degan xulosaga kelishdi. Byurokratiya sifati va uning korrupsiyaga ta‘siri mamlakatda ro‘yxatga olingan korxonalar sonining mutanosibligini aniqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ularning fikricha, byurokratik to‘siqlar minimal bo‘lsa, korrupsiya darajasi past bo‘ladi va bu odamning yangi biznes ochishi yoki ro‘yxatdan o‘tishini osonlashtiradi. Bundan tashqari, yaxshi boshqaruv odamlarga sog‘liqni saqlash va ta‘lim muassasalarini yaxshilash imkonini beradi (Nistotskaya va Cingolani, 2016).

Korrupsiya tadbirkorlik faoliyatiga ta‘sir qiluvchi asosiy omil sifatida qaraladi. Noto‘g‘ri boshqaruv va yuqori darajadagi korrupsiya tufayli ko‘p odamlar o‘z

bizneslarini yuritmaydilar yoki soliqlarni to‘lamaydigan yoki tadbirkorlik faoliyatini ro‘yxatdan o‘tkazishda zarur tartib-qoidalarga rioya qilmasdan noqonuniy faoliyat yuritadilar. Korrupsiyaning past darajasi va yaxshi hukumat qoidalari odamlarni biznesni boshlash yoki ro‘yxatdan o‘tkazishga, moliyadan oson foydalanishga, siyosiy barqarorlikka va yaxshi iqtisodiy siyosatga undaydi (Avnimelech, Zelexha, & Sharabi, (2014).

Urbanizatsiya, tadbirkorlik faoliyati va qashshoqlikni kamaytirish

Urbanizatsiya inson hayotining ko‘plab jabhalariga ta‘sir qiladi va biznes, ayniqsa, yangi korxonalar uning eng foydali ta‘sirini ko‘rmoqda. Shahar aholisining daromadlari ko‘pincha qishloqda yashovchilarnikidan ancha yuqori. Shuningdek, qishloqda yashovchi aholiga qaraganda, shaharda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanishi uchun ko‘proq imkoniyat va sharoit yaratilgan. Bu, o‘z navbatida, aholi daromadlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi va odamlarning turmush sharoitini yaxshilaydi va kam ta‘minlanganlar sonining qisqarishiga yordam beradi (Bosma, N., & Sternberg, R., 2014).

Urbanizatsiya, shuningdek, ixtisoslashtirilgan ma‘lumotlar va xizmatlar va malakali ishchilarga katta kirishni ta‘minlovchi va yangi firma yaratish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradigan katta va qatlamli iste‘mol bozorini taklif qiladi. Bundan tashqari, katta shaharda yangi firma ochish xavfi nisbatan past deb hisoblanadi, chunki shaharlar yangi firma muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda kafolat sifatida ishlashi mumkin bo‘lgan boy ish imkoniyatlarini taqdim etadi. Bundan tashqari, agar shaharlarda tadbirkorlik tendentsiyasi kuchaysa, bu qishloqdagi tadbirkorlik faoliyatiga qaraganda ko‘proq ish o‘rinlarini yaratishga yordam beradi va kam ta‘minlanganlar sonining kamayishiga olib keladi. (Bosma, N. va Sternberg, R. (2014).

Savdo, tadbirkorlik faoliyati va qashshoqlikni kamaytirish

Ravallion (2006) fikricha, mamlakatdagi savdo ochiqligi mamlakatdagi ishbilarmonlik muhitini yaxshilashi va qashshoqlikni kamaytirishi mumkin. Xitoy misolida olib borgan ilmiy izlanishlarida Xitoy keng tarqalgan qashshoqlikni bosqichma-bosqich yengib chiqdi. Bu 1980-yillarning boshida boshlangan savdo imkoniyatlarining keng ko‘lamli o‘sishi tufayli mumkin bo‘ldi. Xitoyning qashshoqlik darajasi jahondagi o‘rtacha qashshoqlik darajasidan bir oz pastroq bo‘lsa-da, bu 1980-yillarda Xitoy dunyodagi eng yuqori qashshoqlik darajasiga ega bo‘lgan teskari stsenariy edi. Ko‘pgina tarixchilar Den Syaopinning 1980-yillar boshidagi “Ochiq eshiklar siyosati” mamlakatda tadbirkorlik muhitini yaxshilash va qashshoqlikni kamaytirishda eng katta omillardan biri bo‘lganini ta‘kidladilar.

Hagwati va Srinivasan (2002) kam rivojlangan mamlakatlarda savdo ochiqligi tufayli qashshoqlikni kamaytirish mumkin degan xulosaga kelishdi. Ularning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, erkin savdoni rag‘batlantirishni makroiqtisodiy barqarorlik uchun strategik rejaning o‘ziga xos qismi sifatida ko‘rish kerak. Bu

mamlakatda jadal iqtisodiy rivojlanishga olib kelishi, tadbirkorlik uchun keng imkoniyatlar yaratishi va shu yo‘l bilan qashshoqlikni kamaytirishi mumkin.

MATERIAL VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda biz gipotezalarni mamlakatlar bo‘yicha qo‘llash uchun sinovdan o‘tkazadigan deduktiv yondashuvdan foydalanamiz. Ushbu yondashuv uchun miqdoriy usul qo‘llaniladi.

Tadqiqot gipotezalari.

Joriy tadqiqotning maqsadi mamlakatlarda kambag‘allikni kamaytirishda tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlarining ta‘sirini o‘rganishdir.

Xususan, tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlarining kambag‘allikni kamaytirishga ta‘sirini aniqlash uchun joriy tadqiqot quyidagi farazlarni sinab ko‘radi.

H1o: Inson taraqqiyoti indeksi bo‘yicha o‘lchanadigan tadbirkorlik faoliyati va qashshoqlik o‘rtasida sezilarli bog‘liqlik yo‘q.

H1a: O‘lchangan tadbirkorlik faoliyati va Inson taraqqiyoti indeksi bo‘yicha o‘lchanadigan qashshoqlik o‘rtasida sezilarli bog‘liqlik mavjud.

H2o: Tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlari va inson taraqqiyoti indeksi bo‘yicha o‘lchanadigan tadbirkorlik faoliyati va qashshoqlik o‘rtasidagi bog‘liqlikka sezilarli ta‘sir ko‘rsatmaydi.

H2a: Tadbirkorlik rivojlanishini rag‘batlantirish va nazorat qilish omillari inson taraqqiyoti indeksi bo‘yicha o‘lchanadigan tadbirkorlik faoliyati va qashshoqlik o‘rtasidagi bog‘liqlikka sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

NATIJARAR VA MUHOKAMA

Yuqorida aytib o‘tilganidek, Panel baholash modellari (Pooled OLS, Ruxsat etilgan effektlar va Tasodifiy effektlar modellari) o‘rtasida regressiyamiz uchun mos modelni topish uchun Hausman testi va Breusch va Lagrange multiplikator testi qo‘llanilgan (Amini, S., Delgado), M. S., Xenderson, D. J. va Parmeter, C. F., 2012). Ushbu testlar bizga to‘g‘ri modelni topishga yordam berdi. Ushbu testlarni o‘tkazganimizdan so‘ng, biz Panel Fixed effektlar modeli eng mos model ekanligini aniqladik va bu modeldan regressiya tahlili uchun foydalandik.

NATIJALARNING MUHOKAMASI

Tadbirkorlik faoliyati

Yangi biznes zichligi. Shaxsiy ta‘sir tahlili shuni ko‘rsatadiki, yangi biznes zichligining (LNBD) bir foizga o‘sishi HDI indeksining 0,069 foizga o‘sishi bilan bog‘liq, bunda ehtimollik qiymati biznesning yangi zichligi va HDI o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri va sezilarli bog‘liqlik mavjudligini tasdiqladi. mamlakatlar. Bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir yaxshi iqtisodiy o‘shish, tadbirkorlik faoliyatining yuqori soni, ro‘yxatga olingan biznesning yuqori darajasi va samarali davlat boshqaruvi mavjud bo‘lgan joylarda amalga oshiriladi.

Tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish

Ishga tushirish uchun zarur bo‘lgan protseduralar soni. Talab qilinadigan bir qator protseduralarning koeffitsienti va startap uchun yangi biznes zichligi salbiy. Bu shuni ko‘rsatadiki, startap uchun zarur bo‘lgan protseduralar sonining har bir foizga o‘sishi yangi korxonalarining Inson taraqqiyoti indeksini 0,004 foizga oshirish imkoniyatlarini qisqartirish bilan bog‘liq. Bundan tashqari, natijada bu statistik ahamiyatga ega, chunki bu koeffitsientning ehtimollik qiymati 0,01 dan kam. Startap uchun talab qilinadigan tartiblarning ko‘payishi va biznesni boshlash jarayonida byurokratiyaning kuchayishi inson rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Mamlakatda tartib-qoidalar va byurokratiya kamaysa, tadbirkor bo‘lishni xohlovchilar uchun ko‘proq turtki bo‘ladi.

Yangi biznesning narxi. Yangi biznes tannarxining va yangi biznes zichligining bu salbiy koeffitsienti o‘zaro ko‘paytmasi shuni ko‘rsatadiki, yangi biznes tannarxining bir foizga o‘sishi inson taraqqiyoti indeksini 0,016 foizga oshirish imkoniyatining qisqarishi bilan bog‘liq. Ushbu koeffitsientning p-qiymati 0,019 bo‘lganligi sababli, bu statistik ahamiyatga ega. Demak, bu yangi tadbirkorlarning tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yishi, ish o‘rinlari yaratishi uchun to‘siqlar yaratib, o‘z navbatida inson taraqqiyotiga, qashshoqlikni kamaytirishga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ba‘zi iqtisodchilarning ilmiy tadqiqotlariga ko‘ra, biznesning arzonligi va ko‘proq ro‘yxatdan o‘tgan korxonalar tadbirkorlik faolligini oshiradi, bu inson rivojlanishiga yordam beradi va qashshoqlikni kamaytiradi (Cohen va Soto, 2007).

Biznes boshlash uchun kunlar kerak edi. Boshqa tomondan, bashorat qilingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, biznesni boshlash uchun zarur bo‘lgan kunlar koeffitsienti va yangi biznes zichligi Inson taraqqiyoti indeksiga bevosita va sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Bu shuni ko‘rsatadiki, biznesni boshlash uchun zarur bo‘lgan kunlarning bir birligiga ko‘tarilishi yangi biznesning insoniy rivojlanish indeksini 0,001 foizga oshirish imkoniyatlarini pasaytiradi va bu sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi (p-qiymati 0,001). Umuman olganda, barcha mamlakatlarda yangi biznes boshlash uchun zarur bo‘lgan kunlar sonining ko‘payishi bu biznesning boshlanishiga qaysidir ma‘noda to‘sqinlik qiladi va odamlarning o‘z biznesini boshlashi uchun demotivatsiya bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Korrupsiyani nazorat qilish. Natijalar korrupsiyani nazorat qilish koeffitsienti va biznesning yangi zichligi o‘zaro to‘g‘ridan-to‘g‘ri va statistik jihatdan muhim (p-qiymati 0,000) Inson taraqqiyoti indeksi bilan bog‘liqligi haqida ma‘lumot beradi. Biroq, bu shuni ko‘rsatadiki, Korrupsiyani nazorat qilishning bir birligiga ko‘tarilishi yangi korxonalarining Inson taraqqiyoti indeksini 0,003 foizga oshirish imkoniyatlarini pasaytiradi. Agar mamlakatda to‘g‘ri boshqaruv bo‘lsa, korrupsiya darajasi past bo‘lsa, ko‘proq tadbirkorlik sub’ektlari ro‘yxatga olinadi va aholi tadbirkorlik bilan

shug‘ullanish imkoniyatidan foydalanadi. Bu, o‘z navbatida, aholi turmush darajasini oshirish, qashshoqlikni kamaytirishga o‘z samarasini bermoqda.

Nazorat qiluvchi omillar

Urbanizatsiya. Xuddi shunday, shahar aholisi va Inson taraqqiyoti indeksi o‘rtasida yuqori korrelyatsiya mavjud. Shahar aholisining natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaharlarda aholi sonining bir foizga o‘sishi Inson taraqqiyotiga ta‘sir qiladi va 0,027 foizga oshadi. p-qiyamati 0,000 ni tashkil etadi, bu statistik ahamiyatga ega. Demak, qishloqda yashovchi aholiga qaraganda, shaharda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanishi uchun ko‘proq imkoniyat va sharoit yaratilgan. Bu, o‘z navbatida, aholi daromadlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi va odamlarning turmush sharoitini yaxshilaydi va kam ta‘minlanganlar sonining qisqarishiga yordam beradi (Bosma, N., & Sternberg, R., 2014).

Savdo. Ushbu natijalar, shuningdek, savdoning inson taraqqiyoti indeksiga ijobiy va sezilarli ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi, p-qiyamati 0,029. Umumiy natija shuni ko‘rsatadiki, savdoning bir foizga o‘sishi inson taraqqiyotining 0,013 foizga o‘shishiga ta‘sir qiladi. Ravallion (2006) o‘z tadqiqotida ta‘kidlaganidek, mamlakatdagi savdo ochiqligi mamlakatdagi biznes muhitini yaxshilashi va qashshoqlikni kamaytirishi mumkin.

XULOSA

Oldingi boblarda muhokama qilinganidek, ushbu tezisning maqsadi tadbirkorlikning kambag‘allikni kamaytirishga ta‘sirini tahlil qilishdir. Xususan, tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish jahon mamlakatlarida ham tadbirkorlikni qanday rag‘batlantirish va ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va tadbirkorlik faoliyati samaradorligini oshirish mumkinligini tahlil qilish imkonini beradi.

Tadbirkorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish rag‘batlarining qashshoqlikka ta‘sirini o‘rganish uchun ushbu tadqiqot deduktiv yondashuvdan foydalanildi, bunda gipotezalar ushbu mamlakatlar to‘g‘risida ma‘lumotlar mavjud bo‘lgan mamlakatlarda qo‘llash uchun sinovdan o‘tkazildi. Panelni baholash modellari (Pooled OLS, Ruxsat etilgan effektlar va Tasodifiy effektlar modellari) orasidan bizning regressiyamiz uchun mos modelni topish uchun Hausman testi, Breusch va Lagrange multiplikator testi qo‘llanilgan. Ushbu testlar bizga to‘g‘ri modelni topishga yordam berdi. Ushbu testlarni o‘tkazganimizdan so‘ng, biz Panel Fixed effektlar modeli eng mos model ekanligini aniqladik va barcha regressiyalar uchun ushbu modeldan foydalandik. Bundan tashqari, tadqiqot 2016 yildan 2020 yilgacha bo‘lgan davr uchun to‘plangan o‘zgaruvchilarning yillik ma‘lumotlaridan foydalangan.

Umuman olganda, natijalar butun dunyo mamlakatlarida tadbirkorlik kambag‘allikni kamaytirishga ijobiy va sezilarli ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi (Inson taraqqiyoti indeksi). Bundan tashqari, tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish kambag‘allikni kamaytirish bo‘yicha tadbirkorlik faoliyati samaradorligi va

salohiyatini oshiradi. Davlat tomonidan tartibga solish va korrupsiya ustidan nazoratni takomillashtirish, shuningdek, tadbirkorlarga o‘z biznesini ochishni osonlashtirishga yordam beradi, bu ham tadbirkorlik faolligini oshirish va inson rivojlanishini yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, savdo ochiqdigi va urbanizatsiya qashshoqlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, natijalar shuni ko‘rsatadiki, hukumatlar o‘z qoidalari sifatini oshirishi va biznesni ro‘yxatga olish tartib-qoidalarini qisqartirishi kerak. Chunki ular korrupsiya darajasini pasaytirsa, demak, bu tadbirkorlarga hujjat talablarini bajarish imkonini beradi. Qolaversa, hukumat ta’limga sarmoya kiritish va qonunchilik sifatini oshirish orqali odamlarni tadbirkorlikka undashi mumkin, bu esa mamlakatdagi o‘ta qashshoqlikni bartaraf etishda to‘g‘ri qadam bo‘lar edi.

Bu qashshoqlikni kamaytirishni o‘lchash uchun inson taraqqiyoti indeksidagi o‘zgarishlardan foydalangan holda yangi tadqiqot bo‘lib, tadqiqot savollariga javob beradigan kengroq va qiyosiy ko‘rsatkichni taqdim etadi. Ushbu tadqiqot tadbirkorlik faoliyati qashshoqlikni bartaraf etish va inson taraqqiyoti va odamlarning hayot sifatini yaxshilashga ta’sir qiladi, degan da’voni qo‘llab-quvvatlaydi. Shuningdek, u tadbirkorlik va qashshoqlikni bartaraf etish o‘rtasidagi mustahkam aloqani ko‘rsatadi. Bundan tashqari, tadbirkorlikni kambag‘allikni kamaytirishning potentsial modeli sifatida taklif qilish tadqiqotning o‘ziga xosligini ko‘rsatadi. Shu sababli, ushbu tadqiqot nafaqat ushbu mavzuga bag‘ishlangan adabiyotlardagi bo‘shliqni to‘ldirishga, balki rivojlangan, rivojlanayotgan va rivojlanmagan mamlakatlar uchun iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish modeli sifatida ham yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Acs, Z. (2006). How is entrepreneurship good for economic growth? *Innovations: technology, governance, globalization*, 1(1), 97-107.
2. Adenutsi, D. E. (2009). Entrepreneurship, job creation, income empowerment and poverty reduction in low-income economies.
3. Ahlin, B., Drnovšek, M., & Hisrich, R. D. (2014). Entrepreneurs creativity and firm innovation: the moderating role of entrepreneurial self-efficacy. *Small Business Economics*, 43(1), 101-117.
4. Amini, S., Delgado, M. S., Henderson, D. J., & Parmeter, C. F. (2012). Fixed vs random: The Hausman test four decades later. In *Essays in honor of Jerry Hausman*. Emerald Group Publishing Limited.
5. Amorós, José Ernesto, and Oscar Cristi (2011). "Poverty and entrepreneurship in developing countries." *The dynamics of entrepreneurship: Evidence from global entrepreneurship monitor data (2011)*: 209-230.
6. Arshed, N., Anwar, A., Kousar, N., & Bukhari, S. (2018). Education enrollment level and income inequality: *Social Indicators Research*, 140(3), 1211-1224.

7. Arshed, N., Anwar, A., Kousar, N., & Bukhari, S. (2018). Education enrollment level and income inequality: A case of SAARC economies. *Social Indicators Research*, 140(3), 1211- 1224.
8. Audretsch, D. B., & Keilbach, M. (2004). An entrepreneurship and its impact on regional growth: an evolutionary interpretation. *Journal of Evolutionary Economics*, 14(5), 605-616.
9. Avnimelech G., Zelekha, Y., & Sharabi, E. (2014). The impact of corruption on entrepreneurship on developed vs non-developed countries. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
10. Baron, R., & Shane, S. (2007). *Entrepreneurship: A process perspective*. Nelson Education.
11. Bhagwati, J., & Srinivasan, T. N. (2002). Trade and poverty in the poor countries. *American Economic Review*, 92(2), 180-183.
12. Bosma, N., & Sternberg, R. (2014). Entrepreneurship as an urban event? Empirical evidence from European cities. *Regional studies*, 48(6), 1016-1033.